

ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ РЕЗУЛЬТАТІВ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

ON THE LEGAL NATURE OF THE RESULTS OF JUDICIAL REVIEW IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Войтович Є.М., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізький національний університет

У статті розглянуто особливості законодавчого врегулювання інституту судового контролю у кримінальному процесі України. Визначено авторів, які приділяли увагу дослідженню цього інституту кримінального процесуального законодавства, мету дослідження. Зокрема, надано визначення судового контролю як самостійного інституту процесуального закону з урахуванням останніх змін у процесуальному законодавстві та чинних змін. Вказано на недосконалість певних термінів процесуального закону, які впливають на зміст інституту судового контролю. Запропонована певна класифікація результатів судового контролю у вигляді поділу ухвал слідчого судді на такі, що мають характер зобов'язання, і такі, що мають дозвільний характер. Проаналізовано конституційні приписи, які регулюють правосуддя; звернено увагу на відсутність серед суб'єктів правосуддя такої особи, як «слідчий суддя». Проаналізовано різницю між поняттями «правосуддя» та «судочинство», у т. ч. піддано аналізу сутність термінів «судове рішення», «рішення суду» порівняно з ухвалою слідчого судді, зазначено можливі шляхи вирішення розбіжності термінології і ймовірні наслідки подолання цих розбіжностей. Так, зосереджено увагу на юридичній сутності ухвали слідчого судді з огляду на конституційні приписи, що регулюють систему правосуддя, проаналізовано положення кримінального процесуального законодавства, які становлять сутність інституту судового контролю. Зроблено висновок про невідповідність вимог кримінального процесуального закону Конституції України, зосереджено увагу на можливості обмежити права особи лише на підставі рішення суду, за умови, що рішення слідчого судді такої вимозі не відповідає. Висновок зроблено на підставі аналізу конституційних норм і доктрини права з огляду на визначення правосуддя. Певній критиці піддано окремі положення закону, надано пропозиції щодо їх удосконалення.

Ключові слова: кримінальний процес, судовий контроль, оскарження дій, бездіяльності, оскарження рішень, реформування, інститут кримінального переслідування, судова система.

The article deals with the peculiarities of legislative regulation of the institute of judicial control in the criminal process of Ukraine. The authors, who paid attention to the research of this institute of criminal procedural legislation, the purpose of the research were identified. In particular, the definition of judicial review as an independent institute of procedural law is given, taking into account both recent changes in procedural legislation and taking into account current changes. The imperfection of certain terms of the procedural law, which among other things, affect the content of the institute of judicial control is pointed out. A certain classification of the results of judicial review is proposed in the form of dividing the investigative judge's rulings into both commitments and permits. Constitutional regulations governing justice are analyzed; in particular, attention was drawn to the lack of a person such as a "investigating judge". The difference between the concepts of "justice" and "justice" is analyzed. Including the analysis of the essence of the terms "court decision", "court decision" in comparison with the decision of the investigating judge, the possible ways of resolving the differences of terminologies and the probable consequences of overcoming these differences are pointed out. Thus, the focus is on the legal nature of the investigative judge's decision in view of the constitutional provisions governing the justice system, the provisions of criminal procedural legislation that make up the essence of the judicial review institution are analyzed. The conclusion was made about the non-compliance with the requirements of the criminal procedural law of the Constitution of Ukraine, in particular, attention was paid to the possibility of restricting the rights of a person only on the basis of a court decision, provided that the decision of the investigating judge did not meet such a requirement. The conclusion is made on the basis of the analysis of constitutional norms and the doctrine of law with respect to the definition of justice. Some provisions of the law have been criticized and suggestions have been made to improve them.

Key words: criminal procedure, judicial control, appeal against actions, inaction, appeal against decisions, reform, institute of criminal prosecution, judicial system.

Як і кримінальний процесуальний закон загалом, так і інститут судового контролю у кримінальному процесуальному праві України зокрема зазнає змін, чому й присвячено цю роботу.

Питанням судового контролю та певних його елементів приділяли увагу вітчизняні та російські науковці, такі як Н.М. Ахтирська, В.М. Горшеньов, М.М. Куцин, В.А. Лазарева, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, І.Л. Петрухін, А. Туманянц, Д.О. Філін, Н.М. Чепурнова, І.Б. Шахов, О.Г. Шило та ін. Слід зазначити, що дослідженням певних елементів, що зараз утворюють інститут судового контролю, займалися навіть правники радянських часів, чому буде присвячена окрема робота.

Завдання цієї роботи – висвітлити актуальні питання, пов'язані з юридичною природою актів судової влади, які втілюють результати судового контролю, надати їм оцінку з погляду як правозастосовчої практики, так і доктрини кримінального процесуального права, оцінити їх значущість у площині кримінального закону.

У попередніх роботах автором запропоновано таке визначення судового контролю у кримінальному процесі України: «Судовий контроль у кримінальному судочинстві виражається в безпосередній перевірці законності й обґрунтованості рішень, дій і бездіяльності посадових

осіб органів прокуратури, дізнання та досудового слідства на досудових стадіях кримінальної справи». Нині «кримінальна справа» відсутня, існує лише кримінальне провадження, що більш точно відповідає сутності цього інституту, з огляду на кількість стадій, їх детальну регламентацію та правила реєстрацій. Інститут дізнання скасований повністю, однак запропоновано запровадити кримінальні проступки та спрощений порядок їх досудового розслідування, що є певним чином тотожним з інститутом дізнання. Отже, пропонується визначити судовий контроль як безпосередню перевірку слідчим суддею законності й обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності посадових осіб сторони обвинувачення на стадії досудового розслідування кримінального провадження.

У попередніх роботах автором досліджувалися питання інституту судового контролю у кримінальному процесі в різних аспектах. Вивчалися витoki інституту з законодавства радянських часів, питання виникнення інституту в кримінально-процесуальному законодавстві України. Було проаналізовано механізм обрання слідчого судді, межі його повноважень (як слідчого судді суду першої інстанції, так і апеляційного рівня) як з погляду обсягу, так і з погляду часу (моменту виникнення та припинення). Автором неодноразово піддано критиці певні

недоліки законодавчого врегулювання інституту, особливо т. зв. «поправки Лозового», запроваджені у кримінальний процесуальний Кодекс України Законом № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 р..

Варто зазначити, що 17 жовтня 2019 р. набрав чинності Закон України, який значною мірою раніше зазначені недоліки усунув; проте залишаються проблеми, що потребують теоретичного дослідження.

Дослідження інституту судового контролю потребує вивчення результатів цієї діяльності, у т. ч. її форми її реалізації. Відповідь на це питання цілком однозначна – будь-який результат діяльності слідчого судді викладається у вигляді ухвали. За своїм змістом ці ухвали можна розділити на дві категорії:

1. Дозвільна (що надає стороні обвинувачення можливість вчинення певних процесуальних дій – обшуку, проникнення до володіння, примусового відібрання зразків для експертного дослідження, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, продовження строку досудового розслідування тощо).

2. Обмежувальна (застосування запобіжного заходу щодо підозрюваного, покладення на особу певних обов'язків).

Необхідно дослідити сутність ухвали слідчого судді саме з погляду юридичної природи цього акта як акта державної влади ненормативного характеру, тобто такого, що розповсюджує свою дію на обмежене коло осіб.

Для цього необхідно звернути увагу на приписи Конституції України [1], а саме на ст. 29 та 31, які дозволяють обмежити свободу та таємницю спілкування особи лише за «вмотивованим рішенням суду» або «судом». З огляду на зазначене необхідно відповісти, чи тотожні за своєю юридичною сутністю судові рішення й ухвали слідчого судді як результат судового контролю і чи є слідчий суддя судом у конституційному розумінні.

Насамперед необхідно звернутися до розділу VIII Конституції України, яка визначає засади правосуддя в Україні. Там згадуються такі суб'єкти, що мають відношення до правосуддя (існування прокуратури й адвокатури, які також передбачені цим розділом автором до уваги не беруться): суди, судді, присяжні, Вища рада правосуддя. Ст. 127 цього нормативного акта однозначно визначає можливість здійснення правосуддя лише суддями. Саме гарантіям незалежності та недоторканості суддів присвячені ст. 127–129, визначені органи саме суддівського самоврядування. Такий суб'єкт, як «слідчий суддя», в Конституції України не згадується.

У такому разі слід звернутися до визначення правосуддя, наданого доктриною права: правосуддя – це державна діяльність, яку проводить суд шляхом розгляду й вирішення у судових засіданнях у особливій, установленій законом процесуальній формі, цивільних, кримінальних, господарських і адміністративних справ. Правосуддю відводиться головне місце у здійсненні правоохоронної діяльності, що пов'язано з тими завданнями, які покладає на правосуддя як основну форму реалізації судової влади держава.

Правосуддю притаманна низка ознак, які відрізняють діяльність суду від правоохоронної діяльності, а саме:

– його здійснюють шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях цивільних справ щодо захисту прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави; розгляду у судових засіданнях кримінальних справ і встановлення покарання до осіб, винних у вчиненні злочину, або виправдовування невинних; розв'язання господарських спорів, що виникають між учасниками господарських правовідносин;

– розгляд і вирішення у судових засіданнях цивільних, кримінальних та інших справ ґрунтуються на конституційних засадах; правосуддя здійснюють відповідно до законодавства України на основі кодифікованих актів (ЦПК, КПК, ГПК), що докладно регламентують порядок, процесуальну форму судового розгляду й рішень, які виносить суд;

– судові рішення ухвалюють суди іменем України, вони обов'язкові до виконання по всій території України.

Однак відповідно до вимог кримінального процесуального закону слідчий суддя не вирішує кримінальне провадження по суті; до його компетенції віднесено вирішення клопотань і скарг сторін кримінального провадження і лише на стадії досудового розслідування. Отже, діяльність слідчого судді зі здійснення судового контролю правосуддям не є. Слідчий суддя при здійсненні судового контролю правосуддя не відправляє, оскільки справу будь-якої юрисдикції не розглядає.

Слід зазначити, що, на відміну від правосуддя, існує і діяльність судової влади, яку визначено як судочинство, що охоплює правосуддя, однак ним не обмежується. До цієї діяльності необхідно віднести у площині кримінального процесу діяльність судів із виконання судових рішень, контролю за цим виконанням, міжнародне співробітництво тощо. Саме до такої діяльності необхідно віднести й судовий контроль. Цей висновок свідчить про те, що ухвала слідчого судді рішенням суду не є, а отже, необхідно констатувати суперечність чинного кримінального процесуального закону вимогам Конституції України, які є нормами прямої дії.

Викладене необхідно приймати до уваги при оцінці можливості застосування вимог ст. 382 Кримінального Кодексу України, що встановлює відповідальність за невиконання судового рішення, за невиконання ухвали слідчого судді. Диспозиція цієї норми законодавства не вказує на можливість її застосування саме за невиконання ухвали слідчого судді. Недарма також і науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу [2] як предмету такого кримінального правопорушення ухвалу слідчого судді не визначає. Більше того, наслідки невиконання такої ухвали передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України у вигляді конкретних процесуальних дій і рішень (застосування більш суворого запобіжного заходу, збільшення предмету застави, обшуку тощо), необхідно погодитися з вагомністю аргументів на користь вищевикладеного висновку.

За таких обставин ухвала слідчого судді, винесена внаслідок здійснення судового контролю, не є судовим рішенням у розумінні доктрини права та конституційних приписів.

Визначення ухвали слідчого судді саме як судового рішення закріплено у п. 2 ч. 1 ст. 369 Кримінального процесуального кодексу України; проте ця обставина не усуває вагомність аргументів, викладених вище.

Підсумовуючи наведене слід констатувати значні прогалини в законодавстві у сфері правового регулювання контрольної діяльності суду, отже, у цій сфері потрібні подальші теоретичні розробки та практичні зміни. Безумовно, прийняття Кримінального процесуального Кодексу України вирішило певні проблеми у цій сфері, які існували до 19 листопада 2012 р., однак лише правозастосовна практика та теоретичні розробки сприятимуть утвердженню законності, оскільки проблеми, що існували до цієї дати, однозначно не вирішено. Подолати цю ситуацію можливо шляхом усунення суперечностей у термінології процесуального закону, визначення повноважень посадових осіб органів судової влади тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/stru#Stru>.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/379.php>.